

14 juni 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

MBO: studenten en status & Inbedding in het stelsel & Een aantal voorstellen hiervoor

1 Inleiding

Een ontwikkeling die al een tijd gaande is maar echter voortdurend aandacht vraagt vanuit verschillende en zeer diverse invalshoeken, is de positionering van het mbo in ons land – ‘Vocational Education and Training’ in de internationale context. Het leek ons interessant om toch een soort stand van zaken op te maken en daarmee die discussies met wat voedsel te verrijken. Maar het is ook gedaan om te wijzen op het niet blijven hangen in allerlei politieke, strategische en beleidsmatige scenario’s. Daarmee lijkt dit alle op termijn alleen maar tot tegenstellingen te gaan leiden in plaats van tot het komen tot een zinvolle samenwerking.

De studenten in het mbo spelen hierbij een duidelijke rol, via hun belangenorganisaties dan wel de netwerken waarbij stakeholders zijn betrokken. Ze hebben hun eigen communicatiekanalen en veel media zijn er als de kippen bij om er een vorm van ‘nieuws’ van te maken. De context ontbreekt dan vaak alsmede het realisme dat best handig is om mee te nemen. Dat kan op een andere wijze best tot nadenken stemmen en afspraken over het werken met heldere scenario’s. Daarom in deze nieuwsbrieven een aantal gedachten en voorzetten.

2 Quizvraag

Laten we beginnen met een simpele quizvraag. Het antwoord geven we aan het eind, eigenlijk met medeneming van de zaken die aan de orde komen.

Vraag:

Hogescholen en universiteiten organiseren introductieweken in hun plaats, alleen of samen, voor degenen die aan een hbo- resp. wo-studie gaan beginnen, en mede de stad willen leren kennen en ontdekken. MBO’ers willen daaraan kunnen meedoen, omdat ze ook studenten zijn. Echter, welke groep mbo’ers zou daarvoor in aanmerking komen, er vanuit gaande dat ze het aankomende studiejaar in het mbo doorbrengen:

Antwoordmogelijkheden (meerdere opties):

- Vmbo’ers die met het mbo beginnen
- Havisten van klas 3 die met het mbo beginnen
- Havo-gediplomeerden die kiezen voor een mbo-4-opleiding
- Mbo’ers die in hun laatste jaar zitten
- Mbo’ers die het keuzedeel doorstroom hbo volgen
- Alle mbo’ers die buiten die vestigingsplaats wonen
- Een selecte groep mbo’ers.

3 Hoog en Laag – en opgeleid zijn

De discussie draait vooral om het gebruik van hoog dan wel laag opgeleid. Daarbij spitst het onderscheid toe op hoe wordt gekeken naar het mbo en hbo. De universiteiten behoren net als de hogescholen tot het ‘hoger onderwijs (dus Higher Education)’, maar daarbij heeft men het toch ook wel over een andere tak van sport, binnen ons onderwijsstelsel.

Daarbij zie we allerlei voorstellen in de media voorbij komen. Hier een paar voorbeelden:

- Niet meer praten over 'laag en hoog opgeleid', maar 'praktisch en theoretisch opgeleid';
- Niet meer spreken over lagere en hogere niveaus;
- Samenvoegen van mbo en hbo, op een nader vast te stellen wijze;
- De wetgeving voor mbo en hbo in elkaar schuiven.

Maar laten we eens kijken naar wat de daadwerkelijke situatie is in ons eigen landje:

- Het mbo valt onder het '*secundair onderwijs*', net als het havo en vwo;
- Het mbo kent een viertal *niveaus*, gekoppeld aan het Nederlandse kwalificatieraamwerk, van 1 tot en met 4 – met een bepaalde overlap op de niveaus 1 en 2 met het vmbo;
- Het mbo staat voor '*middelbaar beroepsonderwijs*', en dus niet 'lager beroepsonderwijs'
- Het hbo valt onder het '*tertiair onderwijs*', net als het wo;
- Binnen het tertiaire onderwijs vormen het hbo en wo samen het '*hoger onderwijs*', met het hebben van een *binair* stelsel: professioneel en academisch georiënteerd;
- Het hbo staat voor '*hoger beroepsonderwijs*';
- Het hbo kent formeel drie *niveaus* nl. 5 (Ad), 6 (B) en 7 (M) van het Nederlandse kwalificatieraamwerk;
- Het mbo en hbo vormen daarmee samen het '*middelbaar en hoger beroepsonderwijs*';
- Het mbo en hbo dekken als zodanig *het beroepsgerichte onderwijs* af vanaf niveau 1 tot en met niveau 7.

Er is dus geen sprake van 'laag en hoog' of 'minder of meer opgeleid'. Je kunt spreken over 'middelbaar onderwijs' en 'hoger onderwijs', als het gaat over de formele indeling binnen ons systeem. Dat kun je wel willen aanpassen maar het havo en het vwo behoren dan ook nog steeds tot het 'secundair onderwijs', als 'algemeen onderwijs'.

Dan ook even een blik werpen op de internationale situatie, op hoofdlijnen:

- Het mbo in ons land valt onder '*Vocational Education and Training*' in de Europese context;
- Mbo-niveaus 3 en 4 behoren tot de deelsector '*upper secondary education*' (1 en 2 tot '*lower secondary education*');
- Het hbo behoort samen met het wo tot *de European Higher Education Area* (EHEA), met landen die een binair stelsel kennen: *Professional Higher Education en Academic Higher Education*. Onze hogescholen bieden dus PHE aan;
- Binnen de EHEA zijn er vier niveaus: *5 tot en met 8* – eigenlijk vier cycli: short, first, second en third – met als graden in ons land: *Associate degree, Bachelor, Master en PhD (Dr)*.

In de internationale context is het simpelweg een kwestie van het gebruiken van de begrippen 'secondary education' en 'tertiary education'. En voor de goede orde, havo en vwo vallen daarbij onder het 'general secondary education'.

4 Nederlandse beroepskolom

In ons land mogen alle mbo'ers die niveau 4 hebben bereikt, doorstromen naar het hbo. Naast het diploma worden er geen extra en aanvullende eisen gesteld. Dat is wel eens anders geweest maar men is als overheid van mening dat mbo'ers verstandige keuzes maken en de hogescholen daarop kunnen en willen inspelen met het Ad- en Bacheloraanbod.

Er is als het ware sprake van een 'beroepskolom', een begrip dat van oudsher wordt gebruikt maar een beetje op de achtergrond is geraakt door de beweging van het hbo naar een andere positie binnen het hoger onderwijs, naast de universiteiten.

Toch dient men zich alhier te realiseren dat het hebben van een naadloze aansluiting en doorstroom niet in alle landen is terug te vinden. Er moet bijvoorbeeld een schakeljaar of -programma worden gedaan. Ook toelatingsexamens voor allerlei vakken komen voor.

Het kan daarom toch handig zijn binnen de huidige discussies te kijken naar welke opties er zijn om het begrip 'beroepskolom' te gaan benadrukken.

5 Nederlandse Kwalificatieraamwerk en het European Qualifications Framework

We kennen het NLQF voor de Nederlandse kwalificaties en het EQF als een internationaal referentiekader daarvoor. In beide gevallen zijn er acht niveaus, een aanpak waaraan Nederland zich al vanaf 2011 heeft geconformeerd. Het niet gebruiken ervan of het miskennen van de mogelijkheden die het NLQF in samenhang met het EQF biedt, zou uitermate onverstandig zijn.

6 Descriptoren en niveaus

Het NLQF kent voor elk niveau een set descriptoren. Voor alle acht niveaus zijn deze sets afgeleid van de EQF-descriptoren, op basis van bepaalde kenmerken die aan competenties zijn te verbinden. Voor de niveaus 5 tot en met 8 zijn er de zgn. Dublin Descriptoren die horen bij de EHEA, dus internationaal, maar die zijn in ons land 'compatibel' verklaard met die NLQF-descriptoren.

Het bezien van deze sets descriptoren laat zien dat er voor de componenten voor het beschrijven van de competenties, zoals kennis, vaardigheden, attitude en dergelijke, sprake is van een duidelijke opbouw. Anders gezegd, elk niveau bouwt voort op het niveau ervoor, met het verleggen van bepaalde accenten, met verdieping en verbreding. Ook kunnen bepaalde zaken gelijk zijn voor twee opeenvolgende niveaus. Maar in de samenstelling is dus sprake van een situatie waarbij diverse competenties nodig zijn, om bepaalde aanvullende zaken te kunnen doorgronden en de volgende stap 'binnen het raamwerk' te kunnen zetten.

Die aanpak is nu eenmaal de consequentie van de opbouw van het NLQF, het EQF en alle andere nationale raamwerken in de wereld. Elk niveau heeft daarmee een eigen status, een eigen waarde en een eigen effect op hetgeen iemand er iets mee wil en kan (gaan) doen.

Men dient zich hierbij te realiseren dat die keuze inhoudt dat het diploma een afspiegeling is van een programma waarbij de kernzaken en -leeruitkomsten alsmede specifieke eenheden die passen bij bepaalde beroepen en functies, op dat afgesproken niveau liggen. Als de bezitter ervan aan de slag gaat en na een aantal jaren kijkt welke competenties nodig zijn voor de werkzaamheden, dan vormen die een nadrukkelijke mix van alles en nog wat op meerdere niveaus. Anders gezegd, een formeel diploma dat daarbij naadloos zou passen... dat is niet te vinden. Zo'n formele opleiding is een opname van een paar jaren, mede om de basis te vormen voor wat er dan verder allemaal op iemand afkomt. Hij of zij kan vervolgens het heft in eigen hand nemen, zeker in deze dynamische tijd die nog wel heel lang zal blijven bestaan (hetgeen we dan nu 'levenlang ontwikkelen' noemen).

7 Doorstroom – en waaiers met leerlijnen

Elk stelsel en dus ook hier kent verticale en (grotendeels) horizontale leerlijnen die door een individu zijn te doorlopen. Een havist kan naar het hbo, dus verticaal, maar ook naar het vwo (horizontaal) - of naar het mbo (schuin horizontaal). Dat betekent dat we sectoren nodig hebben waarmee die leerlijnen zijn in te vullen. Natuurlijk kunnen havo en vwo worden gebundeld... het hbo en wo worden samengevoegd... vmbo en havo-onderbouw in elkaar worden geschoven... en zo zijn er meer aanpassingen in het stelsel te plegen.

Maar het kan met verschillende sectoren ook leiden tot meer differentiatie en kansen om op diverse manieren de scholing in te vullen. Het betekent wel dat er schakels zijn, met soms een soepele aansluiting maar tevens met de eis dat de doorstroom haalbaar is als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Het is een setting die dient te worden geaccepteerd.

Deze aanvieligroute kan ook een oplossing zijn voor de benadering van de beroepsgerichte waaier, om het zo maar te zeggen. Als er in de komende periode kan worden nagegaan hoe men dan in het mbo, hbo en bepaalde masters in het wo tot logische leerlijnen kan komen, dan is dat ook al behoorlijk veel winst voor studenten, ouders, dekanen en het gehele werkveld.

Dat betekent niet dat we altijd dienen te streven naar leerlijnen waarbij iemand alle schakels direct na elkaar doorloopt. Er kan tussentijds worden gewerkt, om een volgende schakel in een duale vorm of in deeltijd te doen. Masteropleidingen lenen zich prima voor een deeltijdse aanpak, met oog voor wat er in het werkveld gebeurt.

8 Student en status en waardering

Het zou goed zijn als de beleidsmakers, de managers, de politici, de 'stemmingmakers' en allerlei mediakanalen zouden gaan stoppen met het meegaan in de roep om alles gelijk te willen schakelen. Toen mbo'ers door OCW in plaats van deelnemers tot studenten werden genoemd, kwamen al die groepen in het geweer om de verticale structuur om te buigen tot een bochtig geheel in de vorm van een 'beroepsgerichte' waaier. Er zijn mensen in het mbo – en de (wat oudere) studenten volgen al snel – die het mbo, hbo en wo naast elkaar willen plaatsen of, als dat beter is, met elkaar in een eigen stelsel willen stoppen met twee delen: mhbo en wo.

Dat gaat niet gebeuren, dat begrijpt iedereen. Wat wel heel erg nodig is dat men juist de status van elke opleiding, elk niveau en elke leerlijn gaat benadrukken. Het werkveld moet laten merken dat

ze bepaalde afstudeerders kunnen aannemen, maar dan in samenhang met de mogelijkheden om door te groeien. Daarbij kan worden gewezen in scholing binnen bedrijven en branches, de loopbanen die mogelijk in het verschiets liggen en de salarissen en secundaire voorwaarden die normaal worden gebruikt. Kortom, schets het totaal-pakket.

Toch even: het hebben toegekend aan een mbo'er van de status 'student' heeft *nul* invloed gehad op de waarde die het werkveld aan die persoon hecht. Het gaat om het programma, de opleiding, de persoon zelf en misschien wel de 'status' van het ROC. Het persoonlijke portfolio, daar kijkt men naar. Want stel dat we de havisten en vwo'ers niet meer leerlingen zouden noemen, maar ook studenten (bijvoorbeeld in de hoofdfase), moeten we dan ineens allerlei regelingen gaan aanpassen – net als de dienstverlenende bedrijven dat moeten gaan doen?

9 Gebruiken van niveaus – formeel – voorstel dus!

Het NLQF zit nu in de laatste fase van de verankering in het onderwijsstelsel. De aanbeveling is om daarvan gebruik te maken, gelet op de discussies. Dat betekent, maar gewoon puntsgewijs:

- Vanaf nu zetten we het niveau van het NLQF centraal als het gaat om de positionering van een bepaalde formele opleiding – bijvoorbeeld niveau 4;
- Vervolgens is onderscheid te maken naar welk type instelling deze opleiding verzorgt – op niveau 4 zijn dat havo-scholen, vwo-scholen en ROC's, mede in verband te brengen met de samenstelling van de bijbehorende competenties (en leeruitkomsten), op basis van de componenten ervan ('skills, attitude, knowledge and other competences');
- Ter aanvulling daarop kan worden aangegeven wat de belangrijkste en meer voor de hand liggende rechten zijn met deze opleiding op dat niveau – bij niveau 4 is dan te stellen:
 - 1 Havo naar hbo-eerste leerjaar op basis van mogelijk aanvullende eisen
 - 2 Vwo naar wo-eerste leerjaar op basis van mogelijk aanvullende eisen
 - 3 Mbo naar hbo-eerste leerjaar zonder aanvullende eisen

10 Gebruiken van niveaus – non-formeel meenemen – aanvullend voorstel

Met het inzetten van het NLQF kan tevens een aanzet worden gegeven voor het combineren van formele en non-formele kwalificaties (opleidingen, scholingstrajecten). Het is in de komende jaren van belang om duidelijk te maken dat na het hebben gevolgd van een formele opleiding er legio opties zijn om competenties op een volgend niveau te behalen – eventueel later te gebruiken voor het doen van een formele opleiding op dat niveau of zelfs hoger in het raamwerk.

Hierboven is gesteld dat er leerlijnen kunnen worden gedefinieerd waarbij beroepsgerichte schakels binnen het mbo, hbo en wo aaneen kunnen worden gesmeed. Maar er kunnen ook onderbrekingen in worden opgenomen, afhankelijk van de wensen van de persoon zelf en de opties die het werkveld biedt.

Zo kan een ROC dat formeel gezien opleidingen tot en met niveau 4 aanbiedt, een eigen afdeling inrichten voor het verzorgen van kleine, smalle, iets grotere eenheden en misschien wel programma's van een tot anderhalf jaar die aan niveau 5 van het NLQF worden gekoppeld. Ze worden dan niet door de overheid bekostigd. Maar in samenspraak met bedrijfstakken, branches en beroepsverenigingen is er altijd een vorm van 'werkend-leren' te bedenken. Ook kan er worden voortgebouwd op de wijze waarop de bbl-routes worden ingericht.

Als die eenheden dan ook nog eens kunnen zorgen voor het later verkrijgen van vrijstellingen bij een Ad-opleiding, dan lopen de belangen van het mbo en hbo meteen mooi parallel.

Het is dan vervolgens de kunst dit ook allemaal scherp alsmede luid en duidelijk over het voetlicht te tillen bij de doelgroepen. Jongeren, werkenden en anderen weten dat ze leerwegen kunnen doorlopen zonder 'a dead end'. Dat klinkt beter dan te proberen alles op een hoop te gooien en daarmee elkaar in de wielen te gaan rijden. Koppelingen zijn nodig, met soepele arrangementen, met het tussentijdse kunnen maken van andere keuzes.

11 'Oplossing' van de quiz-vraag

Wat hierbij meespeelt, als het gaat om de kennismakings- en introductiedagen, is dat mbo'ers in de wet- en regelgeving studenten worden genoemd. De daaraan gekoppelde emolumenten zijn wel verschillend voor het mbo, hbo en wo, ook als het gaat om de houding van de buitenwacht en organisaties die inspelen op de behoeftes van bepaalde categorieën studenten. De mbo-studenten

eisen dus op basis van hun wettelijke status toegang tot die voorzieningen, om samen met de hbo- en wo-studenten daarvan gebruik te kunnen maken. Dat dit aan de eigenaren van die voorzieningen zelf is, moet ook duidelijk zijn, als er geen vorm van wettelijke discriminatie wordt gebruikt.

Het gaat bij deze quizvraag om het meedoen aan activiteiten die hogescholen en universiteiten voor hun nieuwe studenten organiseren, nog voor de formele aftrap van het studiejaar. Het is een combinatie van kennismaken met de instelling en medestudenten van de opleiding en met de stad waarin het studentenleven zich al dan niet op kamers gaat afspelen. Dat daarnaast de gemeente of andere belanghebbende organisaties en bedrijven van alles optuigen, zonder onder de verantwoordelijkheid van de ho-instellingen te vallen, is prima.

Dat wil dus zeggen dat:

- o hogescholen en universiteiten hun eigen activiteiten hebben voor hun *nieuwe* instroom, gekoppeld aan de kennismaking;
- o die andere organisaties zelf kunnen besluiten wie ze daaraan laten meedoen, bijvoorbeeld aan de hand van een vorm van inschrijving, registratie of de status van de betrokkene;
- o vervolgens kunnen ze samen bezien welke van die andere activiteiten openstaan voor iedereen die in die gemeente een opleiding volgt – en waarbij wordt gedacht aan mbo, hbo en wo (en dus geen havo of vwo).

ROC's en activiteiten

ROC's kunnen prima hun eigen introductieweken en bijbehorende activiteiten plannen en organiseren. Maar ja, als het daarbij gaat om nieuwe mbo'ers kom je simpelweg terecht bij de volgende doelgroepen: vmbo'ers, havo-3 leerlingen en havisten die al dan niet gediplomeerd een (verkorte) mbo-opleiding gaan doen. Los van die laatste deelgroep kun je niet echt spreken van een overlap met degenen die het hbo en wo gaan bevolken.

Daarnaast is het zo dat mbo-4-studenten die nog een jaar te gaan hebben, daarna naar het hbo kunnen overstappen en als nieuwe hbo'ers aan die introductie- en kennismakingsactiviteiten mogen gaan meedoen. Dat zou betekenen dat ze twee jaren achter elkaar kunnen 'losgaan'.

Ergo, het is goed om na te gaan wat ROC's nu al doen rond de instroom die als nieuw kan worden beschouwd. Mochten er mogelijkheden zijn om bepaalde activiteiten te combineren met die van de hogescholen en universiteiten, meer algemeen ingestoken, dan zou daaraan kunnen worden gewerkt, met het oog op het samen iets doen als 'lerende gemeenschap'.

MBO-studenten en introductie-activiteiten hbo – idee...

Blijft dus de vraag hoe om te gaan met de activiteiten die puur en alleen zijn gericht op de kennismaking. En uiteraard zitten daaraan ook zaken verbonden die tegelijkertijd als doel hebben om de stad te leren verkennen, ook al woont die beginnende student er al jarenlang. Het zou vreemd zijn om vanuit het mbo te eisen dat hieraan mbo'ers moeten gaan meedoen – net zoals je ook niet mag verwachten dat wo-studenten bij mbo-weken een rol willen gaan spelen (los van de 'fun-factor').

Misschien mogen we een idee daarop loslaten, als men de hbo-introductie ook wil zien als een prima kans om de verbindingen tussen ROC's en hogescholen te versterken. Het gaat erom een specifieke groep vanuit de ROC's te laten meedoen en ook een rol te geven, waar relevant. Dan kun je denken aan:

- o Studenten in hun laatste jaar en lid zijn van commissies binnen een ROC;
- o Studenten die gaan proberen in te stromen per 1 februari, dus nog een paar zaken dienen af te ronden en wellicht alvast iets in het hbo mogen doen;
- o Studenten in hun laatste jaar die een bestuursfunctie bekleden binnen het mbo;
- o (Een selectie uit de groep) studenten die de keuzemodule 'aansluiting hbo' volgen.

Daaraan valt wellicht de afspraak te koppelen dat deze studenten in hun laatste mbo-jaar worden betrokken bij voorlichtingsactiviteiten voor hun eigen opleidingen.

Maar dan kun je ook denken aan het vastleggen van die mbo'ers voor het een jaar later betrokken te worden bij de organisatie en – nog beter – als ze het eerste jaar hebben gedaan van het hbo ook bij de introductieweken worden ingeschakeld om de dan instromende mbo'ers wegwijs te maken.

Kortom, laat men creatief hiermee aan de slag gaan. Dat kan best!